

KRZYSZTOF ORZESZYNA

Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA:
„RELIGIA I WOLNOŚĆ RELIGIJNA W UNII EUROPEJSKIEJ”

Sala Kolumnowa Sejmu RP, Warszawa, 2-4 września 2002 roku

W dniach 2-4 września 2002 r. w Sali Kolumnowej Sejmu RP w Warszawie obradowała Międzynarodowa Konferencja „Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej”, zorganizowana przez Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Stiftung Gesellschaft für Rechtspolitik oraz Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W Konferencji wzięło udział ponad 270 osób z 13 krajów Europy Zachodniej i Środkowowschodniej.

Podczas uroczystego otwarcia Konferencji w imieniu organizatorów zabrali głos: ks. prof. Józef Krukowski (w imieniu Towarzystwa Naukowego KUL), ks. rektor prof. Roman Bartnicki (w imieniu UKSW) i Dr Otto Theisen (w imieniu Stiftung Gesellschaft für Rechtspolitik).

Pozdrowienia do uczestników Konferencji skierowali: kard. Józef Glemp, Prymas Polski, abp Józef Życiński, Wielki Kanclerz KUL, oraz Marek Borowski, Marszałek Sejmu RP. Prymas Polski wyraził uznanie dla organizatorów za podjęcie tego tematu w momencie debaty nad rozszerzeniem Unii oraz stwierdził, że religia nie jest tylko sprawą prywatną, gdyż wolność religijna jest pierwszą z wolności obywatelskich i sprawdzianem funkcjonowania innych wolności.

Pierwszej sesji przewodniczyli: prof. Irena Lipowicz – ambasador RP w Austrii, i prof. Sofron Mudryj, biskup grekokatolicki na Ukrainie. Obejmowała ona dwa referaty. Pierwszy wygłosił prof. Roman Herzog, były prezydent RFN, przewodniczący Konwentu Unii Europejskiej w pracach nad zredagowaniem Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Stwierdził on m.in., iż wolność religijna jest historycznie pierwszym prawem człowieka, zagwarantowanym w konstytucjach współczesnych państw. Dlatego nie jest najistotniejszą sprawą, czy w przyszłej Konstytucji Europejskiej znajdzie się zarówno w preambule, jak i w treści wezwanie imienia Boga, ale najważniejsze jest zagwarantowanie wolności religijnej. Wskazał, że Karta Praw Podstawowych, która ma być częścią przyszłej Konstytucji Unii Europejskiej, gwa-

rantuje wolność sumienia i religii, stanowiąc standard „praw fundamentalnych” dla wszystkich państw członkowskich.

Bp Attilio Nicora, wiceprzewodniczący Komisji Episkopatów Wspólnoty Europejskiej (Com. ECE), przedstawił referat „Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej z punktu widzenia Stolicy Apostolskiej”. Opierając się na przemówieniu papieża Jana Pawła II, stwierdził on, że Stolica Apostolska docenia proces zjednoczenia Europy, ale jednocześnie zwraca uwagę, aby Unia Europejska nie odcinała się od chrześcijańskiego dziedzictwa narodów europejskich.

Podczas sesji popołudniowej, której przewodniczył prof. Carl-Otto Lenz, generalny adwokat przy Trybunale Sprawiedliwości w Luksemburgu, wygłoszono dwa referaty. Prof. Marek Safjan, prezes Trybunału Konstytucyjnego RP, w referacie „Wolność religijna w konstytucjach państw europejskich” przedstawił pluralizm modeli konstytucyjnych dotyczących pozycji prawnej Kościołów i innych związków wyznaniowych w państwach europejskich na podstawie postanowień konstytucji i orzeczeń trybunałów konstytucyjnych. Wskazał on na modele państw wyznaniowych i świeckich oraz ewolucję dokonującą się w ustawodawstwie i orzecznictwie konstytucyjnym, polegającą na przechodzeniu od rozwiązań skrajnych do umiarkowanych.

Jako kolejny prelegent wystąpił prof. Josef Isensee z Uniwersytetu w Bonn. W referacie „Caritas i diakonia w Europie” przedstawił relacje Kościoł – państwo w zakresie działalności charytatywnej. Państwa świeckie zgodnie z zasadą subsydiarności wspomagają działalność charytatywną i humanitarną Kościołów, ponieważ te wyręczają je z zadań w tej dziedzinie, które spoczywają na państwie.

Drugiego dnia podczas pierwszej sesji, której przewodniczył prof. Jean-Paul Durand z Instytutu Katolickiego w Paryżu, jako pierwszy wystąpił prof. Michael Brenner z Uniwersytetu w Jenie. W referacie „Religia i edukacja w Europie Zachodniej” stwierdził, że każde współczesne państwo jest zainteresowane przekazywaniem obywatelom pewnego systemu wartości, dlatego docenia działalność wspólnot wyznaniowych. Te względy prowadzą w wielu krajach europejskich do owocnej kooperacji między państwem i Kościołami w dziedzinie edukacji, zaś nauczanie religii w szkołach publicznych jest charakterystycznym elementem kultury europejskiej. Nie ma jednak w Europie Zachodniej takiego państwa, w którym nauczanie określonej religii byłoby przymusowe.

Prof. Jiri Tretera z Uniwersytetu Karola w Pradze w referacie „Religia i edukacja w Europie Środkowoschodniej” przedstawił zmiany, jakie nastąpiły w państwach tej części Europy na etapie transformacji. Począwszy od 1989 r. następuje powrót nauczania religii do szkół publicznych jako przedmiotu obowiązkowego (Chorwacja) bądź fakultatywnego (Polska, Węgry, Czechy, Słowacja). Ale są także w tej części Europy państwa, w których nauka religii nie jest prowadzona w szkołach publicznych (Ukraina, Białoruś).

Następnie prof. Peter Erdő, rektor Katolickiego Uniwersytetu Petera Pazmany w Budapeszcie, w referacie „Wpływ prawa UE na prawo wewnętrzne Kościołów” podjął problem reakcji prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego na prawo Unii Europejskiej. Wskazał on, że Stolica Apostolska z wieloma spośród tych państw zawarła umowy dwustronne, czyli konkordaty, do których wpisane są gwarancje wolności sumienia i religii w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym, podczas

gdy gwarancje wpisane do wielostronnych umów międzynarodowych, będących podstawą funkcjonowania Unii Europejskiej, dotyczą tylko wolności religijnej w wymiarze indywidualnym. Ponadto zwrócił on uwagę na dostosowanie prawa kanonicznego do europejskich gwarancji ochrony danych osobowych, jakiego dokonują Konferencje Biskupów poszczególnych krajów.

Sesji popołudniowej przewodniczył Friedrich Vogel, były minister RFN. Jako pierwszy wystąpił prof. Gerhard Robbers z Uniwersytetu w Trewirze. W referacie „Wolność religijna i jej zakres z uwzględnieniem ustawodawstwa i praktyki UE” stwierdził, że nie należy się obawiać pluralizmu modeli relacji Kościół – państwo występujących w państwach członkowskich Unii Europejskiej, ale należy doceniać wartość, jaka tkwi w tym zjawisku. Nie można jednego systemu tych relacji stawiać ponad innym ani narzucać jednego z nich jako miary dla innych, ale szanować każdy z nich jako element tożsamości kulturowej narodów i państw członkowskich. Jego zdaniem obecnie nie ma już w Unii Europejskiej problemu poszanowania wolności religii w wymiarze indywidualnym, ale są jeszcze problemy związane z określeniem gwarancji wolności religijnej w wymiarze instytucjonalnym. Trudności te wynikają z różnorodności tradycji kulturowych i religijnych poszczególnych państw członkowskich.

Prof. Cezary Mik z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w referacie „Czynniki etyczne i religijne w prawie Unii Europejskiej” zwrócił uwagę na problemy, jakie stoją przed Unią Europejską w związku z potrzebą respektowania duchowego wymiaru dziedzictwa Europy.

Jako ostatni podczas sesji wystąpił prof. Mirosław Granat z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W referacie „Granice wolności religijnej w społeczeństwie pluralistycznym” poruszył problem koncepcji wolności przyjmowanej przez Unię Europejską oraz przesłanki ograniczania wolności religijnej. Jego zdaniem granic wolności religijnej w społeczeństwie pluralistycznym nie można ustalić w arbitralny sposób. Decydujące znaczenie dla ustalenia praktycznych granic tej wolności ma analiza orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Ostatniego dnia obradom przewodniczył Maciej Płażyński, marszałek Sejmu III kadencji. Pierwszy referat wygłosił prof. Rocco Buttiglione, minister ds. integracji europejskiej rządu Republiki Włoskiej. W referacie „Religia i wolność religijna w kontekście debaty nad projektem Konstytucji Unii Europejskiej” stwierdził, że instytucje Unii Europejskiej chcą zachować świeckość, ale brak jest jednoznaczności w rozumieniu tego pojęcia. A w związku z tym powstaje problem, czy w przyszłej Konstytucji Unii Europejskiej zostanie zawarta gwarancja poszanowania wartości chrześcijańskich oraz wpisania do niej *invocatio Dei*. Najlepszym rozwiązaniem byłoby wpisane do preambuły Konstytucji deklaracji, iż religia chrześcijańska jest jednym z istotnych korzeni kultury europejskiej. Jego zdaniem istnieje możliwość uzyskania consensusu na spełnienie tego postulatu.

Następnie prof. Balazs Schanda z Uniwersytetu Petera Pazmany w Budapeszcie w referacie „Finansowanie Kościołów w Europie” omówił pluralizm systemów finansowania Kościołów, będący odpowiednikiem odmiennych modeli relacji między państwem a Kościołem. Wyróżnił trzy takie systemy. Pierwszym jest finansowanie Kościołów z budżetu państwa (w państwach wyznaniowych), drugim – finansowanie

Kościółów ze środków własnych, tj. z własnych fundacji, z dochodów z własnych nieruchomości (taki system występuje prawie we wszystkich państwach), trzecim – finansowanie Kościołów przez wiernych poprzez dobrowolne podatki (Niemcy, Włochy, Hiszpania, Węgry) lub dobrowolne ofiary i subwencje (Polska).

Na zakończenie referat konkluzyjny „Religia i wolność religijna w prawie Unii Europejskiej. Doświadczenia i perspektywy” przedstawił główny organizator konferencji, prof. Józef Krukowski. Wyróżnił on trzy płaszczyzny integracji europejskiej: ekonomiczną, polityczną i kulturową. Problematyka religijna należy do płaszczyzny politycznej i kulturowej. Jeśli chodzi o płaszczyznę polityczną, to w umowach międzynarodowych, będących podstawą funkcjonowania Unii Europejskiej, zagwarantowana jest wolność sumienia i religii w wymiarze indywidualnym, brak jest natomiast wyraźnych gwarancji wolności religijnej w wymiarze instytucjonalnym. Istnieje więc potrzeba poszerzenia tych gwarancji poprzez uznanie podmiotowości prawnej związków wyznaniowych. Wpisanie do Traktatu Konstytucyjnego Unii Europejskiej uznania podmiotowości prawnej Kościołów oraz *invocatio Dei*, jako uznanie odpowiedzialności człowieka przed Bogiem, będzie służyć zabezpieczeniu Unii przed ideologią totalitarną.

Na zakończenie Konferencji zabrali głos: Dr Otto Theisen i prof. Zbigniew Cieślak. Dr Theisen w imieniu Stiftung Gesellschaft für Rechtspolitik wyraził podziękowanie polskim współorganizatorom Konferencji i zapowiedział kontynuację współpracy w tym zakresie. Prof. Cieślak w imieniu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego podziękował wszystkim organizatorom oraz uczestnikom Konferencji za stworzenie atmosfery wzajemnej życzliwości i wymiany myśli na temat obecności wymiaru duchowego i religijnego w Unii Europejskiej.